

ГЕГЕЧКОРІ Олександр – доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національна академія Національної гвардії України, 3, майдан Захисників України, м. Харків, Україна, індекс 61003(gealvahh@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5547-2708>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.7>

Бібліографічний опис статті: Гегечкорі, О., (2022). Військова субкультура та її соціально-філософський аналіз. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 44, 103–117, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.7>*

ВІЙСЬКОВА СУБКУЛЬТУРА ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Анотація. *Метою статті є здійснення соціально-філософського аналізу військової субкультури. Розглянуто погляди щодо особливостей військової субкультури розвитку соціум, а також ряд важливих функцій: змістовна, виховна, мотиваційна, селекційна, комунікативна, стабілізаційна, захисну (або оптимізаційну). Наведено сегменти військової культури. За допомогою «субкультурної палітри» здійснюється соціальна ідентифікація людей, в структурі «культурного надбання» військової спільноти виділені її основні компоненти: корпоративні атрибути, символи, ритуали. Досліджено точку зору щодо армійського життя та зміни, які відбуваються в умовах професіоналізації збройних сил, що субкультура є важливим чинником системотворення та ідентифікації військової життєдіяльності. При аналізі проблем, пов'язаних з корпоративними атрибутами, символами та ритуалами паралельно розглянуто і ряд питань, що мають безпосереднє відношення до другого важливого компонента субкультури – ціннісних орієнтацій членів військової організації. Це цілком закономірно, адже як уже зазначалось, всі компоненти армійського «культурного репертуару» перебувають у взаємодії, це те, що люди вважають основоположним для свого життя, що формує ціль та мотиви їхньої*

діяльності. Загалом у структурі цінностей армійської служби прийнято виділяти декілька їх груп або напрямків. Останні можуть бути як загальними для всіх категорій військових, так і окремими, особливими, для солдатів-строковиків, для солдатів-контрактників, для офіцерів тощо. Дано короткий аналіз військового етикету як стереотипу поведінки, формою поводження людей в погонах, в основі яких здебільшого лежать традиції (звичаї), принципи моралі та статутні вимоги. Він допомагає зрозуміти неординарність, престижність армійської професії, усвідомити особливі характерні риси її представників. Вивчено особливості національного характеру та військово-корпоративні цінності офіцера.

Ключові слова: військо, культура, субкультура, цінності, етика, етикет.

GEGECHKORI Alexander – Associate Professor at the the Social and Law subjects Department, National Academy of the National Guard of Ukraine, 3, Zakhysnykiv Ukrainy Sq., Kharkiv, Ukraine, postal code 61003, (gealvahn@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5547-2708>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.7>

To cite this article: Gegechkori, O., (2022). Viiskova subkultura ta yii sotsialno-filosofskyi analiz [Military subculture and its socio-philosophical analysis] *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 44, 103–117, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.7>

MILITARY SUBCULTURE AND ITS SOCIO- PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Summary. *The aim of the article is to carry out a socio-philosophical analysis of the military subculture. Views on the features of the military subculture of the development of society, as well as a number of important functions: substantive, educational, motivational, selection, communication, stabilization, protection (or optimization). Segments of military culture are given. With the help of the "subcultural palette" the social identification of people is*

carried out, in the structure of the "cultural heritage" of the military community its main components are highlighted: corporate attributes, symbols, rituals. The point of view on the army life and the changes that take place in the conditions of professionalization of the armed forces, that the subculture is an important factor in the systematization and identification of military life, is studied. In analyzing the problems associated with corporate attributes, symbols and rituals, a number of issues directly related to the second important component of the subculture— the value orientations of members of the military organization— were considered in parallel. This is quite natural, because as already mentioned, all components of the army's "cultural repertoire" are in interaction, this is what people consider fundamental to their lives, which forms the purpose and motives of their activities. In general, in the structure of values of military service it is accepted to allocate some of their groups or directions. The latter can be general for all categories of military, as well as separate, special, for conscripts, for contract soldiers, for officers, and so on. A brief analysis of military etiquette as a stereotype of behavior, a form of behavior of people in uniform, which is mostly based on traditions (customs), principles of morality and statutory requirements. It helps to understand the unusualness, prestige of the military profession, to understand the special characteristics of its representatives. Peculiarities of national character and military-corporate values of the officer are studied.

Key words: *army, culture, subculture, values, ethics, etiquette.*

Постановка проблеми. З метою створення якісно нової ефективно діючої моделі військової організації України здійснюються різносторонні реформи. При цьому дуже важливо, щоб із «реформаційної купелі» не було виплеснуто провідні первинні сегменти субкультури, яку в цілому можна вважати своєрідним становим хребтом армійського соціуму.

Мета цієї статті – віднайти в ході структурно-елементного аналізу вітчизняної військової культури провідні первинні сегменти, які вступають в суттєву суперечність із загальноармійськими реформами та невирішеними життєвозначущими проблемами у Збройних Силах і нашому суспільстві в цілому.

Енциклопедичні словники трактують субкультуру (букв. – підкультуру) як культуру окремої соціальної спільноти (групи,

класу, регіону, конфесії тощо), що чимось відрізняється від традиційної культури суспільства (Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. 2002. С. 536).

Дана дефініція виникла в англomовній соціології, нею спочатку позначали процеси, що відбуваються у кримінально орієнтованому молодіжному середовищі. З 60-х років ХХ ст. її зміст дещо змінився. До субкультури як правило, відносять корпоративну архітектуру, сленг, нормативні погляди, ціннісні орієнтації, символи, ритуали і тому інше, тобто все те, у чому відбивається особливе світосприйняття та стиль життя членів певної соціальної організації. Не є винятком у цьому плані і специфічна військова культура.

За допомогою «субкультурної палітри» здійснюється соціальна ідентифікація людей. Деякі науковці ще називають даний феномен організаційною культурою, причому по-різному розуміють його зміст, зокрема, як:

- автономне культурне утворення у межах домінуючої культури;
- специфічний спосіб диференціації регіональних та національних культур;
- спосіб визначення та опису незначних культурних змін, що відбуваються у межах домінуючої культури;
- особливу форму організації людей;
- сукупність норм і цінностей, що протистоять традиційній культурі та інтерпретуються нею як чуже, негативне, що порушує її цілісність.

Можна здійснити й інші визначення субкультури сучасними авторами.

- Будь яка субкультура виконує ряд важливих функцій, а саме:
- змістовну функцію – відтворення змісту і завдань соціальної організації;
  - виховну функцію – сприяння усвоєнню членами організації існуючих способів поведінки та адаптації їх в соціальній структурі;
  - мотиваційну функцію – забезпечення адекватності уявлень членів організації про професійну чи іншу діяльність і відносини в даній спільноті;
  - селекційну функцію – організація контролю, який дозволяє відсівати нелояльних і залишати лояльних членів корпоративної системи;

– комунікативну функцію – здійснення зв'язків із зовнішнім світом, в тому числі з метою пропаганди іміджу соціальної організації та врахування загальної громадської думки щодо його підвищення;

– стабілізаційну функцію – забезпечення нормального функціонування організації в екстремальних умовах;

– захисну (або оптимізаційну) функцію – підтримання на належному рівні постійної конкурентоспроможності соціальної організації (М. Богатырев. Организационная культура предприятия: основные подходы к управлению. 2005. С. 104–111).

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Якщо вести мову про стан теоретичного осмислення феномену субкультури стосовно військової сфери, то слід зазначити, що в наукових публікаціях він відтворений фрагментарно. Певний доробок у творче висвітлення окремих аспектів військової культури внесли Н. Катцер, Н. Макаренко, О. Григор'єв, А. Жаров, А. Солнишкіна та інші. Найбільш вдалу логіку дослідження феномену військової культури пропонує Н. Макаренко, вважаючи за доцільне розглядати його в руслі трьох підходів: структурно-елементного, функціонального та історичного (Макаренко Н.Г. Соціальний-філософський аналіз військової культури (методологічний аспект). С. 59–63).

Основний матеріал. З огляду на розмаїття і важливість завдань (функціональних обов'язків), які виконує означений тип або вид субкультури на його глибоке історичне коріння, а також враховуючи пріоритети та специфічні ознаки армійської служби, в структурі «культурного надбання» військової спільноти можна виділити, на нашу думку, такі основні складки (компоненти):

а) корпоративні атрибути, символи, ритуали;

б) ціннісні орієнтації військовослужбовців;

в) професійна етика та етикет.

При цьому кожен з названих компонентів базується одночасно на «трьох китах»: традиціях, звичаях і законах. Атрибути, символи, ритуали, цінності та етичні норми разом з традиціями, звичаями і законами перебувають у постійній взаємодії, визначають характер і специфіку один одного, забезпечують збереження субкультури в цілому.

Відповідно до поставленого в даному дослідженні завдання перейдемо до пошуку в складниках військової культури первинних

сегментів, на які руйнівню діють окремі нововведення породжені реформами в Збройних Силах України, та невирішені застарілі проблеми в армійській і загальносуспільній життєдіяльності.

Відтак звернемось до першого компонента. Зазвичай корпоративні атрибути, символи та ритуали характеризують більше зовнішні ознаки військової культури. Між тим вони несуть в собі і значну і внутрішню інформацію. Скажімо, будь-яка військова частина починається з контрольно-перепускного пункту (КПП). Цей обов'язковий армійський атрибут окрім забезпечення безпосередньо контрольно-перепускного режиму представляє собою певну межу або певний кордон між двома різними світами – військовим і цивільним. У зв'язку з реформуванням Збройних Сил такий кордон однозначно буде зруйновано, так як більшість господарських та домашніх робіт на території військової частини вже виконується і передбачається виконувати вільнонайманими працівниками, цивільними виробничими службами. Отже в армійському середовищі співіснуватиме декілька різних видів професійної діяльності, декілька не схожих між собою світоглядів, стилів поведінки тощо. Одним словом, лише зміни в організаційній структурі можуть поступово перетворити армію в напіввійськову організацію. Остання при змішаних формах життєзабезпечення не застрахована від неузгодженостей, дисбалансу в управлінських функціях, від можливого організаційного хаосу в цілому у збройних формуваннях. Адже одна справа, коли діють договірні відносини, і інша, коли функціонує чітка система субординації.

Після відомих заяв наших державних діячів щодо повного переведення військової служби на контрактну основу неодмінно, якщо це станеться, «кане в літу» і такий важливий армійський атрибут як солдатська казарма. По великому рахунку це не тільки (і не стільки) будівля, житлове приміщення, це, насамперед, глибинний пласт субкультури.

Саме казарма визначає, «персоніфікує» традиційний устрій «сімейного» солдатського життя; систему формальних і неформальних взаємостосунків; армійський лексикон; певні ритуальні дії; різноманітні форми солдатської народної творчості; прояви естетики (краси) у зовнішній одноманітності, зразковому прояву і чіткій організації військового побуту тощо. Нарешті, у зв'язку

з ліквідацією строкової служби зникне саме поняття «військова повинність», тобто священний конституційний обов'язок кожної молоді людини чоловічої статі пройти відповідну школу гарту, вишколу і мужності, всебічно підготувати себе до збройного захисту в разі потреби Вітчизни.

Чого більше – плюсів чи мінусів – отримає армія, держава, суспільство в разі відмови від строкової служби покаже час. Але поки що ініціатори реформ не враховують ряд важливих обставин. Армія, як відомо, окрім сфери набуття якостей «справжніх чоловіків», є також місцем початкового соціального і професійного становлення для значної частини юнаків, свідомо вибраним засобом самореалізації та саморозвитку молоді особи. Саме завдяки обов'язковому призову військова служба так чи інакше залучена до життєвих планів та цілей молоді, при чому навіть тоді, коли реальне майбутнє когось із цієї когорти пов'язане з позаармійським середовищем. Військова повинність, будучи сьогодні, невід'ємною частиною або періодом цілісного чоловічого буття, завтра в результаті її скасування може стати крахом чийхось сподівань, викликати певне розчарування, роздратування, переживання особистої незатребуваності, соціальної неповноцінності, недосконалості тощо.

А хіба хтось не знає, що ті, хто побував за призовом в армії, складала і складають надійний резерв для контрактної служби? Згодом такий резерв природно буде вичерпано, і курс молодого бійця уже для контрактника, як і інші обов'язкові етапи солдатського «кар'єрного» росту знову стануть нормою, аналогічним часовим і організаційним затратним механізмом для війська, яке існує сьогодні.

Треба, мабуть, рахуватись і з фінансовими можливостями держави, на чому далі ми зупинимось більш детально. Так чи не краще зберегти хоча б частково строкову службу, а там, де необхідно, розширити, посилити контрактну службову діяльність? Потрібну змішану модель сьогодні практикують більшість європейських країн на які бажає бути схожою Україна.

Одним з найбільш яскравих культурних маркерів захисника Вітчизни і в цілому Збройних Сил є військова форма одягу. Вона однозначно виступає в якості і корпоративного атрибуту, і корпоративного символу. Форма одягу з розміщеними на ній знаками

розрізнення, емблемами, шевронами нагородами не тільки виокремлює військовослужбовця серед інших категорій громадян, засвідчує його приналежність до певного чину (рангу), формування чи виду Збройних Сил, але й визначає моральне обличчя, душу, правовий статус даної особистості. Людина у військовій формі не належить сама собі, вона уособлює окремий відповідальний вид державної служби, є носієм корпоративних цінностей, що зобов'язує її не виходити за межі дозволеного. Як відомо, статут внутрішньої служби Збройних Сил України нормативно закріплює обов'язок кожного військовослужбовця дотримуватись правил носіння форменого одягу, виконувати, перебуваючи у професійному вбранні, спеціальне військове вітання, проявляти ввічливість при спілкуванні з цивільними особами, не порушувати громадянський порядок.

Військова форма одягу – це також культурний патерн, який застерігає людину в погонах не займатися комерційною та політичною діяльністю. Ряд науковців і спеціалістів у зв'язку з цим пропонує поряд з вже існуючими обмеженнями заборонити в законодавчому порядку військовослужбовцям у військовому одязі брати участь у масових акціях, що проводяться політичними партіями і громадськими організаціями. На наш погляд, без подібного доповнення діючих правових актів можна спокійно обійтися. Сьогодні взагалі рідко зустрінеш військовика у своєму професійному вбранні поза службою – у театрі, на стадіоні, у церкві, в інших місцях масового збору громадян. Навіть офіцери не вважають доречним, соромляться, а то й просто бояться носити форму у цивільному середовищі. Причина при цьому ними висувається одна: щоб не привертати до своєї персони підвищеної уваги з боку оточуючих. Як справедливо зазначає С. Скурихін, з атрибуту, що формує особистість військовослужбовця, форма все більше перетворюється просто в робочий одяг (Скурихін С. Правовий менталітет офіцерів Збройних Сил України. 2006. С. 109–112).

Таке відношення господаря до свого мундиру свідчить про те, що в суспільстві не все гаразд з правовим та соціальним статусом захисника Вітчизни. А відтак даний сегмент субкультури вступає в явну суперечність з нинішніми не завжди результативними підходами до облаштування армійського і суспільного

життя, з невіршеними державою питаннями стосовно кардинального захисту (в прямому і переносному значенні цих слів) честі військового мундира.

В низці корпоративних ритуалів не можна не звернути увагу на військову присягу. Ритуал прийняття присяги – по суті священне дійство, під час якого надається людині своєрідна перепустка до глибоко усвідомленого виконання обов'язків військової служби, здійснення в разі необхідності пожертви свого життя заради суспільних інтересів. Щоб зробити відповідальний крок, а саме поклястися на вірність Батьківщині, потрібні принаймні три речі.

По-перше. Майбутній воїн повинен мати хоча б первинні духовні (моральні) підвалини, котрі дозволяють йому щиро-сердно дати відповідь на елементарні запитання: для чого він іде в армію, чи готовий він до подолання всіх труднощів військового життя, що для нього означає поняття «Батьківщина», «захист Вітчизни», «патріотизм», «жертвність» тощо.

По-друге. Нічого не варто клятва, якщо військова діяльність для тих, хто пов'язує з нею свою долю, буде зводитись до простого відбування повинності, примусової (навіть коли вона оплачувана) служби, а не перетворюватись на власну потребу, в духовне звершення. Причому перетворюватись не стільки керуючись наказами командира або вимогами статуту, скільки під контролем власної совісті, розуму «настояному» на тій же совісті або іншого внутрішнього регулятора чи взірця (для віруючої особи, скажімо, того ж Бога).

По-третє. Військова присяга тоді має сенс, силу, цілеспрямованість, зобов'язує не на словах, а на ділі боронити рідну землю, коли той, хто присягає на вірність народу, Вітчизні, постійно відчуває на собі всебічну турботу, підтримку, шану з боку держави.

Як бачимо, при аналізі проблем, пов'язаних з корпоративними атрибутами, символами та ритуалами паралельно було задіяне для розгляду і ряд питань, що мають безпосереднє відношення до другого важливого компонента субкультури – ціннісних орієнтацій членів військової організації. Це цілком закономірно, адже як уже зазначалось, всі компоненти армійського «культурного репертуару» перебувають у взаємодії.

Ціннісні орієнтації – це те, що люди вважають основоположним для свого життя, що формує ціль та мотиви їхньої

діяльності. Загалом у структурі цінностей армійської служби прийнято виділяти декілька їх груп або напрямків. Останні можуть бути як загальними для всіх категорій військових, так і окремими, особливими, для солдатів-строковиків, для солдатів-контрактників, для офіцерів тощо. Наприклад, система цінностей офіцера умовно розподіляється наступним чином: цінності військово-корпоративного характеру; військово-професійні; прагматичного плану; фізичного розвитку, а також романтичні цінності.

Військово-корпоративні цінності офіцера пов'язані з належністю його до складу елітарної групи, що виконує особливі суспільні (державні) функції. Своє відтворення цій напрямком отримав у Кодексі честі офіцера Збройних Сил України, зміст якого розкривається через категорії «Батьківщина», «патріотизм», «мужність», «вірність присязі», «готовність до самопожертви», «бездоганне виконання службових обов'язків», «честь», «порядність», «лицарський дух» тощо. Адже часто держави, особливо після війн, стають ареною на якій формується свержвоінственна чоловіча субкультура, яка сформувалася під впливом хворобливого досвіду війни. Чоловіки – представники військового покоління, активно проявляють себе в цій субкультурі, черпають силу в доктрині гіпернаціоналізма і поділяють готовність використовувати насильство заради придушення різноманітних загроз, а також помсти за приниження, нібито пережиті по милості зовнішніх і внутрішніх ворогів, з метою вимостити шлях до національного відродження.

В наш складній час, коли в буденному житті відбувається переоцінка багатьох цінностей, дуже актуальним є завдання не втратити, не порушити, підтримувати різними засобами на належному рівні високі ідеали, суспільно значущі устремління, прагнення військової людини. Особливої уваги в цьому відношенні заслуговує армійська еліта – офіцерський корпус.

Офіційний статус, дійсне (реальне) провідне місце і роль командира у війську та його інші статутні прерогативи, як правило, саморегулюють духовні засади офіцера. Тому важливо на хвилі демократії не допустити розбалансування єдності прав і обов'язків офіцерів, руйнування загальноармійських принципів єдиноначальності, чиношанування тощо. До чого може

привести поспішне непомірковане запровадження тих чи інших демократичних процедур в Збройних Силах вчить історія, у тому числі славнозвісний «Наказ № 1», виданий в російській армії відразу після звершення буржуазно-демократичної революції в лютому 1917 року. Вимога, яка червоною стрічкою проходила через весь цей документ «нічого не робити без дозволу солдатів», впродовж декількох місяців зруйнувала армію, привнесла в її лави анархію, безвладдя і безлад.

Нині не мало каменів спотикання для командирів і начальників має запроваджений в Україні громадський (цивільний) контроль за армійською життєдіяльністю. Часто-густо на офіцера покладається виконання не властивих для нього обов'язків, коли йому доводиться, що називається, няньчити солдатів. Про це свідчить, наприклад, встановлений у військових частинах порядок нічного чергування офіцерів у солдатських казармах, періодично «тілесного обстеження» ними особового складу на предмет виявлення синців та встановлення причин їх появи тощо. Мета подібних акцій – прагнення вищих військових командирів, зважаючи на «не дрімлюче око» солдатських методів створення ними різноманітних громадських комітетів, а також всюдисущих ЗМІ, застрахувати себе від будь-яких надзвичайних подій у ввіреніх їм колективах. Ось і працюють офіцери на вимогу старших начальників в якості сторожа або няньки. Мимоволі виникає наступне запитання: а чим в такому разі займаються в армії молодші командири? Так можна викривити систему субординації довести до абсурду, до її саморуйнування. Адже накази, розпорядження, команди, які є своєрідними вербальними символами, коли вони виходять за межі нормативно-правових актів часто-густо заохочують адміністрування, всюдозволеність у війську, ставлять у безправне, принизливе положення підлеглих. В подібних ситуаціях високі почуття та наміри, пов'язані з цінностями, ідеалами військово-корпоративного характеру, відтісняються на задній план втрачають свій сенс.

Що стосується цінностей військово-професійного напрямку, то вони для офіцерської категорії в основному задіяні на прагненнях до підвищення професійної майстерності, успішного просування по службі. Істотного значення набуває і прагматичний погляд «офіцера на військову діяльність як на джерело»

існування родини одержаних пільг і переваг зокрема достойної зарплати, а потім «ранньої» пенсії, забезпеченості власним житлом тощо. Завжди було пріоритетною цінністю для військової людини а тим паче для офіцера систематичний фізичний розвиток, тілесне загартування так як армійська діяльність постійно пов'язана з фізичними навантаженнями.

Останнім часом в офіцерському середовищі зростає роль романтичних цінностей (бажання випробувати себе у складних умовах, побачити світ, життя в інших країнах, долучитись до чогось нового). Цьому сприяє активна участь Збройних Сил України у миротворчих операціях освоєння нової техніки, зброї тощо. Але, головними цінностями для них, за висловом А. Солнишкіной, є сім'я, здоров'я, любов, освіта, приватне життя, кар'єра. До найменш значущих устремлінь і мотивів діяльності молоде поповнення відносить суспільне визнання особистості і релігію (Солнышкина А. Организационная культура как инструмент решения социальных проблем военной сферы. 2006. С. 195–202). До цього слід додати, що за результатами багатьох інших опитувань значна частина воїнів-новобранців не ідентифікує поняття Батьківщина. Серед домінуючих потягів або потреб, які Гегель називав «найближчими прикладами мети», на перші місця молодь виносить потреби у сім'ї, у вірних друзях, у матеріальному благополуччі, а на останні – потреби у суспільно необхідній діяльності.

Подібна ієрархія ціннісних орієнтацій не може не насторожувати. Не слід плекати великих надій що ситуація зміниться на краще при створенні повністю професіональної армії. У структурі цінностей солдата-контрактника обов'язково будуть переважати меркантильні інтереси. Адже зараз скрізь в нашому суспільстві домінує споживатська психологія між тим зацікавити контрактника керівництво української армії практично поки що нічим так як до рівня натівських стандартів нам ще далеко. Теж саме стосується і забезпечення житлом військових.

Отже добровільно найматися на роботу в армії за дарма ніхто не стане. На перших парах військові частини неодмінно захлисне значна плінність кадрів. Люди, котрі сьогодні-завтра прийдуть у військо, не отримавши того, на що розраховували, відразу або невдовзі відмовляться служити далі а насильно їх не

утримаєш. Тут є підстава для відповідних роздумів і корегувань прийнятих рішень.

І, на кінець, заглянемо у третій компонент субкультури військового соціуму. Словник С. Ожегова визнає сутність «практичної» етики як сукупність норм поведінки, мораль якої-небудь суспільної групи, професій, а етикету як встановлений порядок поведінки, форм поведінки (Ожегов С.И. Словарь русского языка.1984. С. 791).

У простому розумінні військовий етикет являє собою стереотип поведінки, формою поведінки людей в погонах, в основі яких здебільшого лежать традиції (звичаї), принципи моралі та статутні вимоги. Він допомагає зрозуміти неординарність, престижність армійської професії, усвідомити особливі характерні риси її представників (С. Семенов, О. Гегечкорі, О. Васильковський. Громадянські свободи військовослужбовця: посилена необхідність та компенсація обмежень. 2021. С. 131–143). Ініціатором запровадження і носієм цього компонента субкультури є, як правило, офіцерський корпус, представники якого довше від інших категорій військовослужбовців служать в армії, складають її ядро, інтелектуальну основу, більш дисципліновані і відповідальні у структурі військового колективу визначають типи етикетних відносин по вертикалі (спілкування начальників з підлеглими і навпаки), по горизонталі (спілкування між рівними за посадою і званням військовослужбовцями), а також у поза військовому (цивільному) середовищі. Не має потреби та й можливості перерахувати в цій статті із-за обмеженого її розміру етичні норми або парадигму поведінки військових під час їхньої службової діяльності. Вони здебільше загальновидимі. Свій яскравий прояв ті чи інші аспекти військового етикету отримують під час перебування офіцера у цивільному середовищі. У даній особі цивільних людей приваблює перш за все підігнаність, охайність форми одягу, статність фігури, чітка хода, ясність розуму, впевнена не багатослівна мова, вірність слову, чемні стосунки з оточуючими тощо. Завжди офіцер був взірцем порядності і гідності.

На приклад, на початку минулого століття офіцер просто не мав права відвідувати ресторани II і III класів, займати в театрі місця далі 5 ряду крісел, носити на вулиці пакети з покупками

(але сплачувати їх доставку додому), скупитися при роздачі чайових, приходити в гості пішки. Зрозуміло що рівень життя сучасного офіцера його явно занижений соціальний статус не дозволяє йому навіть думати про підтримку цих традицій.

Викладене дозволяє зробити наступний загальний **висновок**: субкультура є важливим чинником системотворення та ідентифікації військової життєдіяльності. Для армії характерна деяка інерція щодо сприйняття тих чи інших новацій. Це великий, малорухливий за своїм внутрішнім змістом механізм. А від так його дуже важко повернути швидко на 180 градусів, не руйнуючи базових елементів, у тому числі і в субкультурі військової спільноти. Ламати скрізь все і відразу без проведення точкових експериментів і вибіркових апробацій нововведень справа ризикована і небезпечна. Армія яка окрім всього іншого втрачає ще й субкультуру, не має майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. М. Богатырев. Организационная культура предприятия: основные подходы к управлению. *Проблемы теории и практики управления*. 2005. № 1. С. 104–111.
2. Макаренко Н.Г. Соціальний-філософський аналіз військової культури (методологічний аспект). *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія*. 2003. № 3. С. 59–63.
3. Мартинюк В.М. Механізм формування та критерії ціннісних орієнтацій військовослужбовців. *Наук. зап. Харк. військ. ун-ту. Соціальна філософія, педагогіка, психологія*. Випуск ІХ. 2001. № 4. С. 78–85.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. Москва, 1984. 816 с.
5. Скуріхін С. Правовий менталітет офіцерів Збройних Сил України. *Право України*. 2006. № 3. С. 109–112.
6. Солнышкина А. Организационная культура как инструмент решения социальных проблем военной сферы. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2006. № 4. С. 195–202.
7. Соціальна робота : Короткий енциклопедичний словник. К. ДЦССМ. 2002. 536 с.
8. Сергій Семенов, Олександр Гегечкорі, Олександр Васильковський Громадянські свободи військовослужбовця: посилена необхідність та компенсація обмежень. *«Власть и общество (История, Теория, Практика)»*. *Научный журнал Ассоциации открытой дипломатии*. – Тбилиси, 2021. № 1(57). С. 131–143.

REFERENCES

1. Bogatyirev, M. (2005). Organizatsionnaya kultura predpriyatiya: osnovnyie podhodyi k upravleniyu [Organizational culture of the enterprise: basic approaches to management]. Problems of theory and practice of management. № 1. P. 104–111 [in Russian].
2. Makarenko, N. H. (2003). Sotsialnyi-filosofskyi analiz viiskovoi kultury (metodolohichnyi aspekt) [Socio-philosophical analysis of military culture (methodological aspect)]. Bulletin of Kyiv National University. T. Shevchenko. Philosophy. Politology. № 3. P. 59–63 [in Ukrainian].
3. Martinyuk, V. M. (2001). Mekhanizm formuvannia ta kryterii tsinnisnykh oriientsatsii viiskovosluzhbovtziv [The mechanism of molding and criteria for the evaluation of military servicemen]. Sciences. app. Hark. milit. univer. Social philosophy, pedagogy, psychology. Issue IX. 2001. No. 4. P. 78–85 [in Ukrainian].
4. Ozhegov, S. I. (1984). Slovar russkogoazyzyka [Dictionary of the Russian language]. Ed. doc. philol. sciences, prof. N. Yu. Shvedova. Moscow. 816 p. [in Russian].
5. Skurikhin, S. (2006). Pravovyi mentalitet ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy [Legal mentality of the officers of the Armed Forces of Ukraine]. Law of Ukraine. No. 3. P. 109–112 [in Ukrainian].
6. Solnyshkina, A. (2006). Organizatsionnaya kultura kak instrument resheniya sotsialnykh problem voennoy sferyi [Organizational culture as a tool for solving social problems of the military sphere]. Sociology: theory, methods, marketing. No. 4. P. 195–202 [in Russian].
7. Sotsialna robota : Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Social work: A short encyclopedic dictionary]. (2002). K. DTSSSM. 2002. 536 p. [in Ukrainian].
8. Sergei Semenov, Alexander Gegechkori, Alexander Vasilkovsky (2021). Hromadianski svobody viiskovosluzhbovtzia: posylena neobkhdnist ta kompensatsiia obmezhen [Civil liberties of servicemen: increased need and compensation for restrictions]. "Power and Society (History, Theory, Practice)". Scientific Journal of the Open Diplomacy Association. Tbilisi. № 1(57). P. 131–143 [in Ukrainian].